

Białystok, dnia 10 lipca 2020 r.

dr hab. Iwona Wrońska
Zakład Prawa Europejskiego
Katedra Prawa Międzynarodowego
Wydział Prawa
Uniwersytetu w Białymstoku

RECENZJA

**rozprawy doktorskiej Pana mgr Radosława Kostrubca na temat:
„Dopuszczalne ograniczenia prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się w systemie
praw człowieka”**

**przygotowanej pod kierunkiem ks. dr. hab. Krzysztofa Orzeszyny, prof. KUL (promotor
pomocniczy dr Michał Skwarzyński)**

**Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie,
Lublin 2020, ss. 335**

1. Podstawa prawna sporządzenia recenzji

Podstawą sporządzenia niniejszej recenzji jest uchwała Rady Instytutu Nauk Prawnych Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie z dnia 4 maja 2020 r. w sprawie powierzenia mi funkcji recenzenta w przewodzie doktorskim Pana mgr Radosława Kostrubca (pismo Prodziekana Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie z dnia 6 maja 2020 r.: WP-520-136129/1/2020).

Przedmiotem recenzji jest rozprawa Pana mgr Radosława Kostrubca pt. „*Dopuszczalne ograniczenia prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się w systemie praw człowieka*”, przygotowana pod kierunkiem ks. dr. hab. Krzysztofa Orzeszyny, prof. KUL (dodatkowo: promotor pomocniczy dr Michał Skwarzyński), Lublin 2020 r., licząca 335 stron maszynopisu.

2. Kryteria oceny

Zgodnie z art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jednolity Dz.U. z 2017 r., poz. 1789) w zw. z art. 179 ust. 2 i ust. 3 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r.:

„rozprawa doktorska, przygotowywana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego, powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne rozwiązanie problemu w oparciu o opracowanie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne, lub oryginalne dokonanie artystyczne, oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”.

Biorąc powyższe pod uwagę, przy ocenie rozprawy doktorskiej Pana mgr Radosława Kostrubca, zwrócono uwagę na:

- wybór i znaczenie podjętej tematyki;
- konstrukcję rozprawy doktorskiej;
- treść merytoryczną rozprawy doktorskiej;
- stronę formalną rozprawy.

3. Wybór i znaczenie tematyki rozprawy doktorskiej

Obszar tematyczny przedłożonej do recenzji rozprawy doktorskiej uważam za trafny i bardzo aktualny. Podjęta w rozprawie problematyka dopuszczalnych ograniczeń prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się w systemie praw człowieka jest nie tylko doniosła teoretycznie, ale także praktycznie. W dotychczasowym dorobku polskiej, jak i zagranicznej literatury naukowej zagadnienie to nie doczekało się jeszcze kompleksowego opracowania monograficznego, które zawierałoby szeroką analizę wskazanego zakresu dopuszczalnych ograniczeń prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się z perspektywy systemu ochrony praw człowieka. Autor uznał stan publikacji naukowych w tym zakresie „za ubogi” (s. 8), dlatego też jak wskazuje (s. 8) postawił sobie za cel wypełnienie tej luki w polskiej literaturze przedmiotu, wskazując, iż: „Powyższe ukazało konieczność podjęcia szeregu badań w tym zakresie i było bezpośrednią przyczyną uznania ich za problem naukowy, który należy rozwiązać w niniejszej pracy”. Za innowacyjne Autor uznał (s. 8) „(..) nie tylko omówienie zawartych w systemie praw człowieka limitacji tego prawa, ale także doszukiwanie się innych ograniczeń początkowo niedostrzegalnych, a wynikających z samej istoty tego prawa”. Trudno nie zgodzić się z argumentem Autora o braku kompleksowości opracowania

problematyki dopuszczalnych ograniczeń prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się w systemie ochrony praw człowieka, jednak przywołanie jedynie czterech autorów, którzy według Autora dotychczas zajmowali się prawem do pokojowych zgromadzeń – mianowicie P. Czarny, B. Naleziński, M.A. Nowicki i A. Gliszczyńska (s. 8) – jest pewnym uproszczeniem stanu polskiej doktryny prawnej co do wskazanej tematyki. W literaturze polskiej można odnaleźć dużo więcej autorów, którzy w swoich badaniach naukowych poruszają w różnych płaszczyznach prawnych kwestię prawa do zgromadzeń.

Mimo, iż wybór tematu rozprawy doktorskiej zasługuje na pełną aprobatę, to jego sformułowanie nie pozostaje w pełnej spójności zarówno do sformułowanych we wstępie celów badawczych, jak i treści. Temat został sformułowany jako: „*Dopuszczalne ograniczenia prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się w systemie praw człowieka*”, co oznacza, iż przedmiotem analizy będzie zarówno międzynarodowy system ochrony praw człowieka, jak również systemy prawa krajowego (ewentualnie wybrany system lub wybrane systemy prawa krajowego). Tak powszechnie przyjęta w doktrynie prawnej definicja pojęcia systemu ochrony praw człowieka jest przytaczana przez Autora w treści rozważań w rozdziale 1 pkt. 2 „System ochrony praw człowieka (s. 31 i nast.)”. Jednak we wstępie Autor wskazuje, iż: „Płaszczyzną do rozważań nad ograniczeniami swobodnego, pokojowego zgromadzania się były akty prawa międzynarodowego, wchodzące w skład systemu ochrony praw człowieka”, co powoduje, iż z jednej strony Autor bardzo szeroko określił zakres prowadzonych badań, nie wskazując tym samym na żadne ramy zawężające czy uszczegółowiające prowadzony wywód, a po drugie wyłączył tym samym z rozważań system czy systemy prawa krajowego. Ta nieprecyzyjność określenia zakresu badawczego, ma następnie odzwierciedlenie w prowadzonych analizach, gdzie Autor według nieokreślonego kryterium opiera się o wybrane akty prawa międzynarodowego oraz prawa krajowego, powodując tym samym, iż rozważania nie posiadają żadnego uporządkowanego zakresu odnoszenia się do określonych podstaw prawnych. W tekście dysertacji natomiast dominująco pojawiają się odniesienia do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz związanego z nią orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Podobnie nie uszczegółowiono katalogu organów międzynarodowej ochrony praw człowieka, z którego dorobku decyzyjnego i orzeczniczego Autor będzie korzystał. W tym przedmiocie Autor wskazuje również na raporty specjalnego sprawozdawcy Organizacji Narodów Zjednoczonych, pojawia się tylko pytanie jakiego? W praktyce ONZ było powoływanych, jak i obecnie funkcjonuje wielu sprawozdawców w materii prawno człowieka - zatem znów brak precyzji. Za celowe należałoby zatem uznać aby Autor we wstępie jasno określił jaki zakres dorobku prawnego składającego się na system ochrony praw człowieka przyjmuje do prowadzonych analiz.

Należy podkreślić, iż dogłębna znajomość obranej tematyki jest niewątpliwie widoczna w przedłożonej dysertacji – i mimo braku zakresienia zakresu analizowanych podstaw prawnych - daje

możliwość oceny prawidłowości analizy przywołanych stanowisk doktrynalnych, jak i rozwiązań prawnych prawa międzynarodowego i krajowego.

Konkludując tę część wywodów - wskazane uwagi nie podważają mojej pozytywnej oceny samego obszaru tematycznego przedłożonej dysertacji Pana mgr Radosława Kostrubca.

4. Ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej

4.1. Ocena konstrukcji rozprawy doktorskiej

Układ rozprawy doktorskiej jest prawidłowy. Jej tekst rozpoczyna „Spis treści”, następnie ujęto „Wykaz skrótów”, po którym następują: „Wstęp”, rozdziały 1- 4 oraz „Zakończenie” i „Bibliografia”.

Konstrukcja „Spisu treści” jest co do zasady prawidłowa, choć tytuły niektórych rozdziałów, podrozdziałów i podpunktów wyróżnionych w tych jednostkach redakcyjnych wywołują wątpliwości wynikające z adekwatności tytułu do treści lub prawidłowości językowego sformułowania.

I tak, Rozdział 1 zatytułowany został jako „Systemowa limitacja praw człowieka” (s. 13), a w wyodrębnionych punktach omówione zostały zagadnienia o charakterze *stricte* wprowadzającym, mianowicie: Punkt 1 „Prawa i wolności człowieka”, punkt 2 „System ochrony praw człowieka” oraz punkt 3 „ Klauzule limitacyjne praw człowieka”. Stąd też tytuł rozdziału 1 nie jest adekwatny do treści, nawiązuje bowiem jedynie do tytułu punktu 3. Dodatkowo, punkt 2 wyróżnia podpunkt 2.2. jako „regionalne systemy ochrony praw człowieka” gdzie Autor opisał system europejski, a podpunkt 2.3. nosi tytuł: „ Pozaeuropejskie systemy ochrony praw człowieka”, gdzie Autor opisał system amerykański, afrykański i azjatycki. Zachodzi tu pewna nieścisłość – systemy regionalne dzieli się przecież według kryterium geograficznego: europejski, amerykański czy afrykański. Zwracam też uwagę, iż punkt 2 rozdziału pierwszego sugeruje charakterystykę systemów ochrony praw człowieka, a w treści rozważań zawiera w przeważającej mierze bardzo ogólne analizy prawne prawa do zgromadzeń w poszczególnych systemach ochrony zatem tytuł tego punktu należy uznać za wymagający nawiązania do rzeczywistej treści.

Przechodząc do konstrukcji rozdziału 2 pragnę zauważyć, iż Autor pominął w spisie treści wyróżnienia punktów, które zawarł w tekście pracy, co zostanie szerzej omówione w dalszej części recenzji poświęconej ocenie strony formalnej dysertacji.

Kolejne wątpliwości wywołuje tytuł rozdziału 4, mianowicie ”Konkretne dopuszczalne przesłanki ograniczenia prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się”. Sądzę, że w zamyśle Autora – na co wskazuje treść rozdziału – było omówienie szczegółowych przesłanek - *a contrario* do ogólnej klauzuli limitacyjnej z punktu widzenia społeczeństwa demokratycznego z rozdziału 3. Należy zwrócić uwagę, iż w języku prawnym i języku prawniczym nie stosuje się terminu „konkretne” na

wskazanie specyfiki prawnej przesłanek określonych przez normę prawną, natomiast określa się je w celu rozróżnienia mianem: ogólnych, szczególnych, szczególnych, wyjątków etc.

We wstępie przedłożonej dysertacji Autor dokonał krótkiego, ogólnego wprowadzenia odnośnie dopuszczalnych ograniczeń prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się w systemie praw człowieka. Tu również znalazły się założenia metodologiczne: określenie tematyki badań, celu pracy, tez badawczych, metod i technik badawczych zastosowanych dla opracowania tematu oraz prezentację struktury pracy.

Rozdział 1 stanowi wprowadzenie do tematyki prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się jako elementu systemu praw człowieka oraz charakteryzuje zagadnienie tzw. klauzul limitacyjnych. Przedmiotem analizy uczyniono tu zagadnienia odnoszące się do definiowania pojęcia praw i wolności człowieka, charakterystykę współczesnego systemu ochrony praw człowieka oraz klauzule limitacyjne w tym systemie.

Rozdział 2 zawiera analizę istoty prawa do pokojowych zgromadzeń oraz uszczegóławia zakres specyfiki ograniczenia tego prawa jako prawa realizowanego kolektywnie, ze skutkami tzw. kolektywizmu realizacji prawa (konieczności koncentracji uczestników z wymogiem pokojowego celu zgromadzenia).

W kolejnym rozdziale (3) poddano analizie ogólne klauzule limitacyjne prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się. Dokonana analiza uwzględnia zagadnienia dotyczące standardów prawnych ustawowego ograniczenia prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się, konieczność ich stosowania z perspektywy społeczeństwa demokratycznego oraz ograniczenia w stosowaniu klauzul limitacyjnych według litery prawa.

Ostatni - rozdział 4 pracy - zawiera analizę standardu prawnego poszczególnych przesłanek ograniczających prawo do pokojowego zgromadzania się ze względu na: interesy bezpieczeństwa państwowego, publicznego, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia w dobie zagrożenia koronawirusem SARS – CoV-2 oraz ze względu na ochronę praw i wolności innych osób. Ponadto przedmiotem analizy ostatniego rozdziału uczyniono również problematykę podmiotowych możliwości wyłączenia korzystania z prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się oraz kumulatywność podstawy ograniczenia prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się.

Dysertację kończy „Zakończenie”, w którym zawarte zostały podsumowujące wnioski pracy oraz „Bibliografia”.

Wewnętrzny podział pracy jest logiczny, jednak Autor nie uniknął błędów w formułowaniu poszczególnych punktów, nieścisłości oraz potknięć stylistycznych.

W mojej ocenie na etapie przygotowywania pracy do druku Autor powinien rozważyć korektę we wskazanym zakresie, co sprzyjałoby większej przejrzystości treści pod kątem przyszłych czytelników.

4.2. Merytoryczna ocena treści rozprawy doktorskiej

Jak wskazano w pracy (s. 5) – „Potrzeba kompleksowej analizy dopuszczalnych ograniczeń prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się determinowała wybór tematyki rozprawy doktorskiej i podjęcie badań naukowych w tym zakresie”. Autor postawił sobie za cel „przedstawienie w pracy dopuszczalnego ograniczenia prawa do pokojowych zgromadzeń, zarówno z perspektywy istoty tego prawa, jak i ogólnej klauzuli limitacyjnej oraz dokonanie analizy konkretnych jego dopuszczalnych ograniczeń” (s. 6).

W kontekście tak wskazanego celu Autor formułuje jako główną tezę pracy: „ograniczenia prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się mają dualistyczny charakter wynikający z samej istoty tego prawa oraz z przesłanek zawartych w systemie praw człowieka” (s. 7). Obok tezy głównej Autor nakreślił również dwie tezy dodatkowe. Pierwsza, zgodnie z którą „zakres powinności państwa związany z gwarancją oraz limitacją samego ograniczenia swobodnego, pokojowego zgromadzania determinuje uznanie go jako prawa, a nie wolności człowieka (s. 5-6) oraz druga, mianowicie, iż „zakres ograniczeń wynikających z istoty prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się jest określony przez jego kolektywny i indywidualny charakter” (s. 7).

W zakresie problemów badawczych Autor za główny problem uznał „analizę ograniczeń prawa do zgromadzeń tkwiące w istocie tego prawa”, uzasadniając to faktem braku w nauce prawa odpowiednio szerokich analiz (s. 7). Kolejnym problemem badawczym na jaki wskazał Autor to „konieczność poszukiwania wykładni przesłanek umożliwiających ograniczenie prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się nie tylko w orzecznictwie organów międzynarodowych, ale także w samej istocie tego prawa oraz w doktrynie prawa naturalnego” (s. 5).

W przedłożonej dysertacji należy docenić umiejętne łączenie interpretacji dorobku doktryny prawnej z analizą norm prawa międzynarodowego, wsparte dorobkiem orzecznictwem głównie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Co więcej – Autor nie ogranicza się tylko do prostego przedstawienia regulacji prawa do zgromadzeń, nie boi się dokonywać oceny skutków przyjmowanych rozwiązań.

I mimo, że Autor sprawnie porusza się w zagadnieniach dotyczących prawa do zgromadzeń, nie uniknął pewnych potknięć i błędów w rozdziale pierwszym - wprowadzającym do

szczególonych zagadnień będących przedmiotem tytułowej dysertacji. W punkcie 2 pt. „System ochrony praw człowieka” rozdziału 1 formułuje stanowisko, iż „Co do zasady, za powszechnie uznany system praw człowieka uznaje się; uniwersalny system praw człowieka, regionalne systemy praw człowieka, wewnętrzne (krajowe) systemy praw człowieka oraz pozarządowe systemy praw człowieka” (s. 31). Należy zwrócić uwagę, iż w doktrynie prawnej pod pojęciem systemu praw człowieka wskazuje się na podstawowy podział: na system międzynarodowy (w ramach którego wyróżnia się system uniwersalny i systemy regionalne) oraz systemy prawa wewnętrznego (krajowego). Ta niewielka z pozoru różnica definiowania pojęcia systemu praw człowieka dokonuje jednak ważnego z racji doniosłości teoretycznej, jak i praktycznej zróżnicowania obowiązywania ochrony praw człowieka *in genere* w prawie międzynarodowym i prawie krajowym. Dopiero dalsze podziały wskazują na uszczegółowienia, np. systemy regionalne podzielone na system europejski, afrykański i amerykański, czy podział systemów prawa krajowego na państwa europejskie, czy bardziej nawet szczegółowo – na państwo czy państwa np. byłego bloku Wschodniego. Taki podział pozwala zachować prawidłowe klasyfikowanie norm prawnych czy precyzyjną analizę zjawiska koherencji określonych systemów praw człowieka.

W punkcie 2.2.1 zatytułowanym „Europejskie systemy ochrony praw człowieka” Autor analizując system prawny Rady Europy nie wskazuje podstaw prawnych jego funkcjonowania – tj. Statutu Rady Europy, który to należy uznać za kluczowy dla tworzenia, wiązania się przez państwa, a następnie egzekwowania norm prawno człowieczych. Autor w dużym uproszczeniu określa system ochrony praw człowieka w Radzie Europy jako utworzony przez dwa podsystemy: jeden „bazujący na postanowieniach Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności jako stanowiący filar omawianego systemu oraz drugi – funkcjonujący w ramach Europejskiej Karty Społecznej” (s. 36). Należy podkreślić, iż rzeczywiście traktaty te mają charakter doniosły z racji odnoszenia się do najbardziej podstawowych praw i wolności człowieka, jednak nie można uznać ich za jedyne, które tworzą system prawny ochrony praw człowieka w Radzie Europy. Organizacja ta posiada bogaty dorobek prawie 200 traktatów odnoszących się do różnych kategorii praw i wolności człowieka.

W kolejnych rozważaniach w ramach systemu europejskiego Autor odnosi się do specyfiki systemu Unii Europejskiej. Wskazuje tu, iż: ” W skład organów ochrony praw człowieka Unii Europejskiej należy także zaliczyć Agencję Praw Podstawowych oraz Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich” (s. 39). Po pierwsze Autor nie wymienił we wcześniejszych analizach żadnego katalogu organów ochrony praw człowieka w UE – co powoduje, że ten wniosek jest oderwany od spójności analiz. Po drugie podkreślam, iż Agencja Praw Podstawowych UE nie jest organem ochrony praw człowieka Unii Europejskiej (zob. Rozporządzenie Rady (WE) nr 168/2007 z dnia 15 lutego 2007 r. ustanawiające Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej, OJ L 53, 22.2.2007, p.

1–14). Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej dostarcza informacji, pomocy oraz wiedzy fachowej w zakresie praw podstawowych odpowiednim instytucjom i organom Wspólnoty oraz jej państw członkowskich przy wdrażaniu przez nie prawa wspólnotowego, w celu zagwarantowania pełnego przestrzegania praw podstawowych przez te instytucje i organy podczas podejmowania przez nie środków lub określania kierunków działań w dziedzinach należących do ich kompetencji (pkt. 7 w/w Rozporządzenia). Agencja gromadzi obiektywne, rzetelne i porównywalne informacje dotyczące rozwoju sytuacji w zakresie praw podstawowych, analizuje te informacje pod kątem przyczyn łamania praw podstawowych, wynikających z tego konsekwencji i skutków oraz bada przykłady wzorcowych sposobów rozwiązywania tego rodzaju problemów (pkt. 12 w/w Rozporządzenia).

Przechodząc do ostatniej organizacji międzynarodowej systemu europejskiego – mianowicie OBWE należy stwierdzić, iż Autor nie sprostał wskazaniu na czym polega jej specyfika działania. Analizy są bardzo pobieżne i ogólne, a przecież dorobek prawny OBWE jest specyficzny bowiem trudno tu mówić o systemie prawa wobec braku tworzenia przez państwa członkowskie norm prawnie wiążących w postaci traktatów, a jedynie tzw. *commitments* czyli wydawanie decyzji o charakterze politycznym.

Kolejnymi systemami ochrony praw człowieka, które zostały omówione w punkcie 2.3 rozdziału pierwszego są pozaeuropejskie systemy ochrony praw człowieka. Rozważania rozpoczynają się od międzyamerykańskiego systemu ochrony praw człowieka, gdzie Autor wskazuje, iż podstawą jego funkcjonowania jest Amerykańska Konwencja Praw Człowieka (s. 42). Trzeba tu zwrócić uwagę, iż podstawą tego systemu nie jest wskazana Konwencja lecz Statut Organizacji Państw Amerykańskich, który ustanawia wśród celów działania organizacji przestrzeganie praw człowieka. Dopiero na tej podstawie prawnej pojawiły się traktaty zawierane przez państwa członkowskie, a odnoszące się do zakresu ochrony prawno człowieka. Identyczne odniesienie pojawia się w ramach systemu afrykańskiego (s. 43), gdzie Autor pomija podstawę prawną systemu czyli Statut Organizacji Jedności Afrykańskiej (OJA). Ponadto Autor nie powinien posługiwać się dawno nieaktualną nazwą tej organizacji, która została zmieniona w 2002 r. na Unię Afrykańską, co Autor zauważa w przypisie (s. 43, przypis 202), a mimo to w tekście dysertacji nadal stosuje nazwę OJA.

W kontekście systemu afrykańskiego nie zgadzam się z opinią Autora, zgodnie z którą klasyfikuje on autonomicznie Ligę Państw Afrykańskich jako regionalny system ochrony praw człowieka, a nie w kategorii afrykańskiego systemu ochrony praw człowieka. W przeważającej części poglądów doktryny prawnej Liga Państw Arabskich jest częścią tzw. afrykańskiego systemu ochrony praw człowieka.

Przechodząc do oceny merytorycznej rozdziału 2 należy stwierdzić, iż już na samym początku rozważań odnoszących się do istoty prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się pojawia się konsekwencja braku uszczegółowienia zakresu prowadzonych badań – wskazania określonych podstaw prawnych – co jest widoczne na płaszczyźnie również kolejnych rozdziałów (3 i 4). Autor podkreśla, że: „Pokojowe zgromadzanie się jako prawo człowieka prezentuje Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Karta Praw Podstawowych, czy Konwencja o prawach dziecka. Polskie prawo konstytucyjne pokojowe zgromadzenia ujmuje jako wolność człowieka” (s. 65). Natomiast w podpunkcie 1.1.2 dotyczącym wymogu swobodności pokojowego zgromadzania się wskazuje, iż: „swobodność pokojowego zgromadzania się wskazywana jest w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Karcie Praw Podstawowych, Afrykańskiej Karcie Praw Człowieka i Ludów oraz Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości Narodowych” (s. 72). Mimo to niewątpliwą zaletą rozważań rozdziału 2 jest szeroka analiza istoty prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się. Autor ciekawie i konsekwentnie dokonał analizy poszczególnych elementów składających się na tą istotę. W przeważającym zakresie odwoływał się do dorobku doktryny i orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Na aprobatę zasługuje również dogłębna i właściwie przeprowadzona analiza prawa do zgromadzania się jako prawa indywidualnego, ale realizowanego grupowo. Autor słusznie zauważa, iż: „Brak możliwości samodzielnego wykonywania prawa do pokojowego zgromadzania się wynika bezpośrednio z jego specyfiki” (s. 116), a „Istota omawianego prawa człowieka prowadzi wprost do konieczności współdziałania z innymi osobami, z uwagi na samą treść tego prawa” (s. 116 – 117).

W rozdziale 3 Autor rozważał dwa zasadnicze aspekty prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się, mianowicie aspekt ustawowego ograniczenia tego prawa *in genere* oraz aspekt ograniczenia z perspektywy przesłanki jaką jest społeczeństwo demokratyczne. W pierwszym ujęciu niewątpliwą zaletą pracy jest dokładne omówienie obszarów i zasad interpretacji tzw. legalności ograniczenia, gdzie Autor szczegółowo odniósł się nie tylko do procedur tworzenia prawa, ale również do problematyki dostępności prawa dla jednostek (s. 158 – 160), precyzyjności prawa (s. 160 – 162) oraz funkcjonowania właściwych standardów prawnych w zakresie dostępności środków odwoławczych (s. 163 i nast.). Druga płaszczyzna rozważań rozdziału 3 odnosi się do przesłanki funkcjonowania społeczeństwa demokratycznego.

Ostatni – rozdział 4 – to szeroka analiza szczegółowych przesłanek dopuszczalności ograniczenia prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się. Autor podzielił rozważania na cztery kategorie, mianowicie: 1) ze względu na interesy bezpieczeństwa państwowego, publicznego, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom; 2) ze względu na ochronę zdrowia w dobie zagrożenia koronawirusem SARS-CoV-2; 3) ze względu na ochronę moralności i 4) ze względu na

ochronę praw oraz wolności innych osób. Ponadto w rozdziale tym Autor scharakteryzował podmiotowe możliwości wyłączenia korzystania z prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się oraz aspekt kumulatywności wystąpienia podstaw do wspomnianego ograniczenia prawa do swobodnego zgromadzania się. Szczególnie interesujący w tej części dysertacji jest zakres odnoszący się do pandemii koronawirusa SARS-CoV-2, co stanowi z pewnością ważne nawiązanie do aspektów praktycznych stosowania prawa do zgromadzeń w czasie szczególnych, niebezpiecznych zagrożeń w zakresie zdrowia publicznego.

Mając na uwadze całokształt rozprawy doktorskiej, mimo wskazanych nielicznych uchybień, należy stwierdzić, iż Autor wykazał ogromną znajomość tytułowej problematyki oraz dostępnych źródeł, przeprowadzając wielowątkowe i szerokie badania naukowe. Rozważając problematykę badawczą zapowiedzianą w tytule ocenianej rozprawy doktorskiej, Autor w sposób kompetentny zaprezentował szeroką analizę regulacji normatywnych, orzecznictwa międzynarodowego, jak również odwołał się do wielu koncepcji teoretycznych w tej dziedzinie.

5. Ocena strony formalnej rozprawy doktorskiej

Rozprawa została napisana poprawnym językiem prawniczym, co zasługuje na pochwałę w kontekście trudnej tematyki, jaką wybrał Autor. Dobrze opanował technikę pisania, zarówno język, jak i styl pisania jest prawidłowy, z nielicznymi potknięciami językowymi. Doktorant prezentuje przejrzysty sposób formułowania myśli.

W pracy zdarzają się jednak techniczne potknięcia. Na przykład, w rozdziale 2 podpunkt 1.1. pt.: „Istota prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się” w tekście dysertacji jest podzielony na kolejne podpunkty od 1.1.1 aż do 1.1.6 zajmując ostatecznie ponad 35 stron i cały ten zakres nie został uwidoczniiony w spisie treści. Identyczny brak odzwierciedlenia jednostek redakcyjnych w spisie treści następuje w kolejnych częściach dysertacji:

- podpunkt 1.2. rozdziału 2, gdzie w tekście Autor wyróżnił podpunkty 1.2.1 i 1.2.2., których nie umieścił w spisie treści
- podpunkt 2.1 rozdziału 2 gdzie w tekście Autor wyróżnił podpunkty 2.1.1 i 2.1.2., których nie umieścił w spisie treści
- podpunkt 2.2. rozdziału 2 gdzie w tekście Autor wyróżnił podpunkty 2.2.1 i 2.2.2., których nie umieścił w spisie treści
- punkt 3.1. rozdziału 2 gdzie w tekście Autor wyróżnił podpunkty 3.1.1, 3.1.2., 3.1.3 i 3.1.4., których nie umieścił w spisie treści
- podpunkt 3.1 rozdziału 2 gdzie w tekście Autor wyróżnił podpunkty 3.2.1 i 3.2.2., 3.2.3., których nie umieścił w spisie treści

Identyczny stan rzeczy jest w rozdziale 3 i 4 gdzie wyróżnione punkty redakcyjne z tytułami w tekście, zostały pominięte w spisie treści. Należy stwierdzić, iż taki stan rzeczy bardzo utrudnia czytelnikowi poruszanie się po tekście.

Należy też zauważyć, że w pracy naukowej (w przeciwieństwie do np. artykułów prasowych) wskazanym jest unikanie posługiwania się zwrotami w rodzaju „wyłamuje się”. W przypisie numer 134 na stronie 31, wskazano iż: „Na potrzeby niniejszej pracy autor nie wyłamuje się poza przyjęte standardy i stosuje termin „system praw człowieka” – co jak rozumiem miało oznaczać przyjęcie terminologii stosowanej powszechnie w doktrynie prawnej. Natomiast na stronie 32 stwierdzenie: ”Prawo do pokojowych zgromadzeń wyróżniane jest przez wskazane systemy tworząc nierozzerwalny element katalogu praw człowieka”. Podkreślam, iż prawo jest ustanawiane w normach prawnych, a nie wyróżniane.

Lektura tekstu rozprawy prowadzi jednak do wniosku, że wspomnianych niedociągnięć nie należy uznać za braki warsztatowe, a raczej za konsekwencję niedostatecznej korekty pracy. Jestem przekonana, że zostaną one poprawione w trakcie przygotowywania pracy do druku. Występujące potknięcia w mojej ocenie nie mają wpływu ani na treść rozprawy, ani na sposób rozumienia istoty wyводу naukowego.

Rozprawa zawiera wszystkie konieczne elementy formalne, szczegółową bibliografię, zawierającą m.in. dostępną literaturę, wykaz aktów prawa międzynarodowego oraz prawa krajowego oraz orzecznictwa międzynarodowego oraz krajowego. Kolejną ujętą w bibliografii kategorią są inne dokumenty organów międzynarodowych, raporty, opinie oraz kategoria tzw. innych dokumentów. Zarówno zgromadzona bardzo bogata literatura (380 pozycji), jak i akty prawne zostały prawidłowo wykorzystane w pracy.

6. Konkluzje oceny rozprawy doktorskiej

Po zapoznaniu się z rozprawą doktorską Pana Radosława Kostrubca nt. „*Dopuszczalne ograniczenia prawa do swobodnego, pokojowego zgromadzania się w systemie praw człowieka*”, napisanej pod kierunkiem ks. dr. hab. Krzysztofa Orzeszyny, prof. KUL - promotora (dodatkowo: promotor pomocniczy dr Michał Skwarzyński), stwierdzam, że rozprawa ta stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789) w zw. z art. 179 ust. 2 i ust. 3 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r., a tym samym może stanowić podstawę do nadania stopnia naukowego doktora nauk prawnych.

Wobec powyższego rekomenduję Radzie Instytutu Nauk Prawnych Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II dopuszczenie Pana mgr Radosława Kostrubca do dalszych czynności w przewodzie doktorskim.

Anna Kromska

EPK